

Stadsverwarming: met het klimaatbeleid neemt de greep van de overheid verder toe

Posted on 26 oktober 2022 by Menno Tamminga

Is het wel een overheidstaak dat u en ik er warmpjes bijzitten? Letterlijk warmpjes, dankzij een warmtenet dat in handen is van gemeenten en provincies?

Het links-liberale kabinet RutteVier vindt van wel. Minister Rob Jetten (Klimaat en Energie; D66) heeft besloten dat warmtenetten eigendom moeten worden van lokale overheden. Bestaande netten voorzien ongeveer 500.000 huishoudens van warmte. Zij worden vroeger of later (er is een overgangstermijn) door gemeenten of provincies genationaliseerd. Bedenk wel: warmtenetten hebben in hun wijk een monopoliepositie. De kans dat een burger een andere keus kan maken dan voor dat ene warmtenet is illusoir.

In nieuwe warmtenetten krijgen overheden of overheidsbedrijven tenminste 51 procent van de aandelen. Er zitten nog wat mitsen en maren aan de collectivisering, al was het maar om te voorkomen dat de huidige commerciële exploitanten hun

belofte nakomen dat ze verdere investeringen staken. De maatregel is namelijk een politieke trendbreuk. Tot nu toe mogen lokale overheden én private energiebedrijven, zoals Vattenfall (voorheen Nuon), warmtenetten aanleggen en exploiteren.

Wethouders worden warmtehandelaren

De ommezwaai illustreert de politieke aardverschuivingen die de energietransitie veroorzaakt. De greep van de lokale én landelijke overheid op de inrichting van de samenleving groeit en groeit. In de energiepolitiek zie je dat aan de verplichting dat gemeenten ruimte moeten maken voor zonneparken en steeds hogere windturbines. Zogenaamd vrijwillig, maar in opdracht van de rijksoverheid. Verzet van burgers wordt door overheden ervaren als verzet tegen de vooruitgang waar de energietransitie zo vol van is.

Bij het aanwijzen van locaties voor windturbines en zonneparken zijn wethouders ruimtelijke regelaars. Verrommeling als politieke missie. De collectivisering van warmtenetten geeft wethouders een extra taak: ze worden ondernemers, exploitanten van energie, handelaren in warmte.

Wordt de consument wel beschermd?

Op zich is er veel voor te zeggen om, als er dan toch monopolies worden ontworpen, de uitvoering in handen te geven van publieke eigenaren en niet van commerciële financiers. Een particulier monopolie opent de deur naar uitbundige tarieven en monopoliewinsten, hoe krachtdadig toezichthouder Autoriteit Consument en Markt (ACM) ook is. Dus wat dat betreft is publiek eigendom, publieke verantwoording aan gemeenteraden en provinciale staten én effectief toezicht door de ACM te verkiezen.

Maar de praktijk van gemeenten én de ACM stelt vaak teleur. De gascrisis was een testcase die de gebreken op de energiemarkt én de marktordening door de ACM pijnlijk blootlegde. Meerdere kleine energieleveranciers gingen bankroet en de ACM intensiveerde ijlings de (kennelijk niet zo robuuste) controle op de overgebleven aanbieders. Ook de voorwaarden op deze markt, zoals een lage overstapboete voor klanten die van leverancier wisselen, gaan op de helling.

Zelfoverschatting

Lokale overheden willen graag een rol in de warmtenetten. Probleem is: zij overschatten zichzelf met grote regelmaat. Ze overschatten hun vermogen om zaken uit te voeren, hun vermogen om daarvoor genoeg geld beschikbaar te hebben en hun vermogen om zelfstandig beleid te voeren.

Eerst de uitvoering. De lijst van debacles met publieke gelden is lang en leerzaam. Van de bouw van dure gemeentehuizen en begrotingsoverschrijdingen tot theaters met permanente exploitatieverliezen en steun aan betaald voetbalbedrijven. Van afvalbedrijf AEB, dat maar niet failliet ging omdat eigenaar Amsterdam er steeds weer belastinggeld in stak, tot het geflopte Warmtebedrijf van Rotterdam. Dat zou restwarmte uit de haven naar Leiden transporteren. Rotterdam trok er na een paar honderd miljoen euro de stekker uit.

Het gaat miljarden kosten

Tweede overschatting: het kapitaal dat nodig is. Een realistisch scenario schat het benodigde kapitaal (tot 2030) voor warmtenetten op 1,8 miljard euro. De gemeenten hebben dat niet, wordt wel duidelijk uit een brief van minister Jetten aan de Tweede Kamer. Overigens: voor de investeringen tot 2050 die nog vele malen groter zijn, hebben de gemeenten het geld óók niet.

Derde overschatting: gemeenten en provincies denken dat ze zelfstandig beleid kunnen voeren. Maar ze missen kennis en organisatiekracht. Ze moeten hun organisatievermogen 'aanzienlijk' versterken, schrijft minister Jetten in zijn brief. Kortom: extra dure consultants inhuren of verplichtend advies accepteren van Jettens ambtenaren. De minister gaat voor gemeenten ook op zoek naar financiers, zoals staatsinvesteringsfonds Invest-NL en overheidsbank BNG. Kortom: gemeenten trekken een grote broek aan, maar ze lopen aan de hand van grote broer Jetten.

O, en nog iets: Jetten erkent dat de ommezwaai naar collectivisering 'vertragende effecten kan hebben op de voortgang van de warmtetransitie, zeker op de korte en middellange termijn.' De minister heeft dus liever meer draagvlak dan meer snelheid. Rare afweging in zijn positie.

De dominante rol die de Rijksoverheid aan gemeenten geeft, roept de vraag op: is

een wethouder een betere ondernemer dan een manager van een commercieel bedrijf? Op een reguliere markt kunnen klanten bij wanprestaties een andere aanbieder kiezen. Maar niet bij een warmtemonopolie.

Als de wethouder tekort schiet als ondernemer, is de burger twee keer de klos. Hij zit in de kou én hij moet hogere tarieven betalen om de tekorten te dekken. Met het risico dat het warmtetarief een vergelijkbare functie krijgt als het OZB-tarief: een lukrake heffing om de gemeentekas te spekken.

*Econoom en journalist **Menno Tamminga** was redacteur en columnist voor NRC Handelsblad. Sinds de zomer van 2022 publiceert hij zijn wekelijkse columns in Wynia's Week.*

***Wynia's Week** verschijnt 104 keer per jaar. De betalende lezers maken dat mogelijk. Wordt u ook donateur? Dat kan **HIER**. Hartelijk dank!*